

Maria Jolanta Orlowska

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy

ZASOBY CZYNNIKÓW PRODUKCJI ORAZ ICH EFEKTYWNOŚĆ W GOSPODARSTWACH O RÓŻNEJ WIELKOŚCI EKONOMICZNEJ W ŚWIETLE FADN

*RESOURCES OF PRODUCTION FACTORS AND THEIR EFFECTIVENESS
ON FARMS OF DIFFERENT ECONOMIC SIZE IN THE LIGHT OF FADN*

Słowa kluczowe: efektywność, produktywność, dochodowość, czynniki produkcji, wielkość ekonomiczna

Key words: efficiency, productivity, profitability, production factors, economic size

Abstrakt. Celem pracy było porównanie zasobów czynników produkcji, relacji pomiędzy nimi oraz ich efektywności w gospodarstwach o różnej wielkości ekonomicznej. Analizowano także intensywność i koszty produkcji oraz udział salda dopłat i podatków w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Wykorzystano dane z lat 2010-2013 gromadzone w ramach FADN. W latach 2010-2013, im większe ekonomicznie było gospodarstwo tym większą charakteryzowało się produktywnością ziemi, pracy i kapitału (z wyjątkiem gospodarstw ekonomicznie bardzo dużych, w których produktywność ziemi i pracy była niższa niż w gospodarstwach dużych). Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw wzrastała dochodowość ziemi (jednak w gospodarstwach dużych ekonomicznie była nieznacznie niższa niż w średnio dużych, najniższa – w bardzo dużych) i dochodowość majątku (wyjątkiem były gospodarstwa bardzo duże w których była najniższa). Dochód wyższy od przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej uzyskały gospodarstwa powyżej 25 tys. euro SO, najwyższy – gospodarstwa bardzo duże. Wysoka dochodowość pracy w gospodarstwach bardzo dużych była efektem ponad 115-procentowego udziału salda dopłat i podatków do działalności operacyjnej w dochodzie. W gospodarstwach pozostałych klas wielkości ekonomicznej – im większe ekonomicznie było gospodarstwo, tym mniejszym charakteryzowało się udziałem salda dopłat i podatków w dochodzie.

Wstęp

Agrobiznes obejmuje wszystkie jednostki i działania, których celem jest wytworzenie, przetwórstwo oraz dostarczenie żywności do konsumenta [Klepacki, Grontkowska 2007]. Podstawową jednostką wytwórczą w łańcuchu agrobiznesu jest gospodarstwo rolnicze. Jest ono zorganizowanym zespołem czynników niezbędnych do wytwarzania produktów rolniczych [Manteuffel 1979]. Czynniki materialne i osobowe uczestniczące w działalności gospodarstwa stanowią jego zasoby. Użyte w procesie produkcji przenoszą swoją wartość na produkty i usługi wytwarzane przy ich udziale. Czynniki produkcji są więc zasoby używane w celowy sposób w procesie wytwórczym [Woś 1996]. Proces produkcji w gospodarstwie rolniczym wymaga współdziałania trzech czynników: ziemi, pracy i kapitału. Mogą one się wzajemnie, ale w sposób ograniczony, zastępować [Rychlik 1983]. Proporcje w jakich występują warunkują efektywność procesu produkcyjnego [Tomczak, Woś 1983]. Analizując efektywność użytych w procesie wytwórczym zasobów (za pomocą wskaźników produktywności i dochodowości), można ocenić sprawność gospodarowania [Manteuffel 1979, Kulawik 2007, Zegar 2011].

Produkcja i efektywność czynników produkcji polskich gospodarstw jest niższa niż przeciętnie w Unii Europejskiej (UE). Rolnictwo polskie z powodu dużych zasobów ziemi i pracy, niskich nakładów oraz relatywnie niskiego poziomu produkcji charakteryzuje się niską produktywnością zasobów [Pocza, Siemiński 2008]. W Polsce obserwuje się regionalne zróżnicowanie zarówno potencjału produkcyjnego gospodarstw, jak i intensywności prowadzonej produkcji oraz efektywności poszczególnych czynników produkcji [Orłowska 2014].

Odpowiednia ilość zasobów, właściwe relacje pomiędzy nimi oraz efektywne ich wykorzystanie, decydujące o konkurencyjności gospodarstw, wyznaczają ich sytuację ekonomiczną [Tomczak 1984, Zegar 2011]. Bardziej konkurencyjne są gospodarstwa o większej wydajności pracy i wydajności ziemi, niższych kosztach produkcji, efektywniej wykorzystujące majątek trwały oraz sprawniej zarządzane [Klepacki, Grontkowska 2007]. Miarą możliwości produkcyjnych gospodarstwa jest jego wielkość ekonomiczna [Józwiak i in. 1998, Goraj, Mańko 2009, Orłowska 2011]. Zasoby czynników produkcji są zatem ściśle z nią związane. Założono, że efektywność ich wykorzystania także od niej zależy.

Celem pracy było porównanie zasobów czynników produkcji gospodarstw o różnej wielkości ekonomicznej, relacji pomiędzy nimi oraz ich efektywności. Analizowano także intensywność i koszty produkcji oraz udział salda dopłat i podatków w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego.

Material i metodyka badań

Gospodarstwa grupowano na podstawie wielkości ekonomicznej. Posłużono się klasyfikacją ES6¹. Wykorzystano informacje z lat 2010-2013 z gospodarstw o różnej wielkości ekonomicznej: 998 bardzo małych, 4227 małych, 3255 średnio małych, 1935 średnio dużych, 920 dużych oraz 93 bardzo dużych, publikowane w *Wynikach standardowych uzyskanych przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN*. Zasoby czynników produkcji gospodarstw rolniczych określono powierzchnią użytków rolnych (SE025) w ha, aktywami ogółem (SE436) w tys. zł oraz nakładami pracy ogółem (SE010) w AWU². Relację ziemia-praca przedstawiono wskaźnikiem powierzchni UR przypadających na 1 pełnozatrudnionego (AWU), relację majątek-praca zaprezentowano wartością majątku ogółem, wartością majątku trwałego oraz wartością maszyn, urządzeń i środków transportu (SE455) w przeliczeniu na 1 AWU. Dla zobrazowania relacji majątek-ziemia ustalono wskaźniki majątku ogółem na 1 ha UR, majątku trwałego (SE441) na 1 ha UR i majątku obrotowego (SE465) na 1 ha UR. Analizowano także intensywność produkcji mierzoną kosztami bezpośrednimi (SE281) w zł w przeliczeniu na 1 ha UR oraz koszty ogółem (SE270) poniesione na wytworzenie produkcji wartości 100 zł (SE131). Efektywność czynników produkcji gospodarstw określono wskaźnikami produktywności i dochodowości. Produktywność ustalono odnosząc wartość produkcji (SE131) do nakładów poszczególnych czynników: ziemi (SE025) (produkcja ogółem na 1 ha UR), nakładów pracy ogółem (SE010) (produkcja ogółem na 1 AWU ogółem) i aktywów ogółem (SE436) (produkcja ogółem na 100 zł aktywów ogółem), natomiast dochodowość – ustalając relacje pomiędzy dochodem z rodzinnego gospodarstwa rolnego (SE420) a nakładami ziemi (dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha UR), pracy własnej (SE015) (dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 FWU) oraz aktywami ogółem (SE436) (dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 100 zł aktywów ogółem). Analizowano także udział salda dopłat i podatków (SE600) w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego.

Wyniki badań

W latach 2010-2013 wielkość przeciętnego gospodarstwa w Polsce, będącego w polu obserwacji FADN, wynosiła 19,6 ha, zasoby pracy 1,7 AWU, natomiast wartość aktywów 638,6 tys. zł. Pod względem wielkości ekonomicznej były to małe gospodarstwa (20,8 tys. euro). Gospodarstwa różnych klas wielkości ekonomicznej różniły się zasobami czynników wytwórczych. Im większe ekonomicznie gospodarstwo, tym większymi dysponowało zasobami ziemi pracy i kapitału (tab. 1).

Zróznicowane były relacje pomiędzy poszczególnymi czynnikami produkcji. Powierzchnia UR przypadająca na 1 pełnozatrudnionego (AWU) w przeciętnym gospodarstwie wynosiła 11,3 ha. Wzrastała ona w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstwa, jednak była zbliżona w gospodarstwach ekonomicznie dużych i bardzo dużych (tab. 2). Inaczej kształtowały się wskaźniki wartości

¹ Grupowanie gospodarstw według wielkości ekonomicznej: $2000 \leq \epsilon < 8000$ – bardzo małe, $8000 \leq \epsilon < 25\ 000$ – małe, $25\ 000 \leq \epsilon < 50\ 000$ – średnio małe, $50\ 000 \leq \epsilon < 100\ 000$ – średnio duże, $100\ 000 \leq \epsilon < 500\ 000$ – duże, $\epsilon \geq 500\ 000$ – bardzo duże. W opracowaniu, dla uproszczenia zapisów rozmiary wielkości ekonomicznej przedstawiono w tys. euro.

² AWU – jednostka przeliczeniowa pracy ogółem (ang. *Annual Work Unit*).

Tabela 1. Czynniki produkcji i ich zróżnicowanie w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstw w latach 2010-2013

Table 1. Production factors and their variations, depending on the economic size in 2010-2013

Wyszczególnienie/ Specification	Jedn./Units	Wielkość ekonomiczna gospodarstwa [tys. euro]/ Economic size [thous. euro]					
		2-8	8-25	25-50	50-100	100-500	500 i więcej/ and more
Powierzchnia UR/Total UAA	ha	8,6	15,7	31,0	52,8	128,0	982,9
Nakłady pracy ogółem/Total labour input/	AWU	1,4	1,7	2,0	2,4	4,5	34,4
Majątek ogółem/Total assets	tys. zł/ thous. PLN	310,2	556,9	1 101,5	1 844,4	3 456,3	15 187,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Goraj i in. 2011, 2012, Floriańczyk i in. 2013, 2014]

Source: own calculations based on [Goraj i in. 2011, 2012, Floriańczyk i in. 2013, 2014]

majątku ogółem oraz majątku trwałego przypadającego na 1 pełnozatrudnionego, które w przeciętnym gospodarstwie wyniosły odpowiednio: 367,0 tys. zł i 319,9 tys. zł. Pierwszy z nich wzrastał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa do jej wartości granicznej wynoszącej 500 tys. euro SO. W bardzo dużych ekonomicznie gospodarstwach (500 i więcej tys. euro SO) wskaźnik ten był ponad 43% niższy niż w dużych gospodarstwach (od 100 do < 500 tys. euro SO). W przypadku drugiego wskaźnika, wartością graniczną wielkości ekonomicznej było 100 tys. euro SO. W bardzo dużych i dużych gospodarstwach był on niższy niż w średnio dużych. Podobna zależność dotyczyła wskaźnika technicznego uzbrojenia pracy mierzonego wartością maszyn, urządzeń i środków transportu przypadającą na 1 AWU, który w przeciętnym gospodarstwie wyniósł 52,3 tys. zł. Spośród gospodarstw wszystkich klas wielkości ekonomicznej najwyższymi wskaźnikami wartości majątku ogółem, majątku trwałego oraz wartości maszyn, urządzeń i środków transportu w przeliczeniu na 1 AWU charakteryzowały się średnio duże i duże ekonomicznie gospodarstwa. Mniejsze zróżnicowanie dotyczyło majątku ogółem i majątku trwałego w przeliczeniu na 1 ha UR. W przeciętnym gospodarstwie wskaźniki wyniosły odpowiednio: 32,6 i 28,4 tys. zł. Im większe ekonomicznie gospodarstwo, tym mniejsze wskaźniki. Wartość majątku obrotowego na 1 ha UR w przeciętnym gospodarstwie wyniosła 4175 zł. Wskaźnik wzrastał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa (tab. 2).

Ekonomicznie większe gospodarstwa prowadziły bardziej intensywną produkcję niż mniejsze gospodarstwa, mierzoną kosztami bezpośrednimi w przeliczeniu na ha UR. Jednak gospodarstwa ekonomicznie bardzo duże (500 i więcej tys. euro SO) charakteryzowały się mniej intensywną produkcją niż duże gospodarstwa (od 100 do < 500 tys. euro SO). W tych ostatnich produkcja była najbardziej intensywna. Największe ekonomicznie gospodarstwa poniosły na wytworzenie 100 zł produkcji największe koszty, przewyższające wartość produkcji, najniższe zaś odnotowano w gospodarstwach średnio małych (od 25 do < 50 tys. euro SO) i średnio dużych (od 50 do < 100 tys. euro SO) (tab. 3).

Przeciętne gospodarstwo w Polsce prowadzące rachunkowość w latach 2010-2013 uzyskiwało 6189 zł produkcji z ha UR, 19 zł produkcji ze 100 zł ulokowanych w aktywach, a na 1 pełnozatrudnionego przypadająca produkcja wartości 69,7 tys. zł (tab. 4). Im większe ekonomicznie było gospodarstwo, tym większą charakteryzowało się produktywnością ziemi, pracy i kapitału, z wyjątkiem gospodarstw ekonomicznie największych – bardzo dużych (500 tys. i więcej euro SO), w których wydajność ziemi i pracy były niższe niż w gospodarstwach dużych (od 100 do < 500 tys. euro SO). Duże gospodarstwa charakteryzowały się największą produktywnością czynników produkcji. Mniej zróżnicowana była dochodowość ziemi. Przeciętne gospodarstwo uzyskało 2099 zł dochodu z 1 ha UR. Im większe było gospodarstwo, tym wskaźnik był wyższy. Wyjątkiem były gospodarstwa duże ekonomicznie, w których był on nieznacznie niższy niż w gospodarstwach średnio dużych oraz bardzo duże, w których dochodowość ziemi była najniższa. Dochód w przeliczeniu na pełnozatrudnioną osobę pracy nieopłaconej w przeciętnym gospodarstwie wyniósł nieco ponad

Tabela 2. Relacje czynników produkcji i ich zróżnicowanie w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstw w latach 2010-2013

Table 2. *Relations of production factors and their variations, depending on the economic size in 2010-2013*

Wyszczególnienie/ <i>Specification</i>	Jedn./ <i>Units</i>	Razem/ <i>Total</i>	Wielkość ekonomiczna gospodarstwa [tys. euro]/ <i>Economic size [thous. euro]</i>					
			2-8	8-25	25-50	50-100	100-500	500 i więcej/ <i>and more</i>
<i>Ziemia-praca/Land-labor</i>								
Powierzchnia UR/AWU ogółem/ <i>Total UAA/total labour input</i>	ha/ AWU	11,3	6,2	9,3	15,5	21,7	28,7	28,6
	%	100	55,3	82,2	137,7	192,6	254,8	253,6
<i>Majątek-praca/Assets-labour</i>								
Majątek ogółem/AWU ogółem/ <i>Total assets/total labour input</i>	zł/ PLN	366 955	226 174	327 914	551 014	757 865	776 083	441 340
	%	100	61,6	89,4	150,2	206,5	211,5	120,3
Majątek trwały/AWU ogółem/ <i>Total fixed assets/ total labour input</i>	zł/ PLN	319 938	205 508	292 591	487 999	667 791	639 044	268 290
	%	100	64,2	91,5	152,5	208,7	199,7	83,9
Maszyny, urządzenia i środki transportu na AWU ogółem/ <i>Machines/total labour input</i>	zł/ PLN	52 331	22 092	42 951	93 787	147 641	138 949	59 701
	%	100	42,2	82,1	179,2	282,1	265,5	114,1
<i>Majątek-ziemia/Assets-land</i>								
Majątek ogółem/ha UR/ <i>Total assets per ha UAA</i>	zł/ PLN	32 581	36 287	35 414	35 532	34 933	27 039	15 452
	%	100	111,4	108,7	109,1	107,2	83,0	47,4
Majątek trwały/ha UR/ <i>Total fixed assets per ha UAA</i>	zł/ PLN	28 407	32 971	31 599	31 468	30 781	22 265	9 393
	%	100	116,1	111,2	110,8	108,4	78,4	33,1
Majątek obrotowy/ha UR/ <i>Total current assets per ha UAA</i>	zł/ PLN	4 175	3 316	3 815	4 063	4 152	4 775	6 059
	%	100	79,4	91,4	97,3	99,5	114,4	145,1

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Tabela 3. Intensywność produkcji oraz koszty produkcji w gospodarstwach o różnej wielkości ekonomicznej w latach 2010-2013

Table 3. *Intensity of production and production costs of production in farms of various economic size in 2010-2013*

Wyszczególnienie/ <i>Specification</i>	Razem/ <i>Total</i>	Wielkość ekonomiczna gospodarstwa [tys. euro]/ <i>Economic size [thous. euro]</i>					
		2-8	8-25	25-50	50-100	100-500	500 i więcej/ <i>and more</i>
<i>Intensywność produkcji/Intensity of production</i>							
Koszty bezpośrednie na 1 ha UR [zł]/ <i>Total specific costs per ha UAA [PLN]</i>	2692	1533	2042	2677	3294	4395	4249
<i>Koszty produkcji/Costs of production</i>							
Koszty ogółem na 100 zł wartości produkcji ogółem [zł]/ <i>Total inputs per 100 PLN total output [PLN]</i>	86	91	83	78	77	83	102

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Tabela 4. Efektywność czynników produkcji gospodarstw o różnej wielkości ekonomicznej w latach 2010-2013
Table 4. Efficiency of production factors farms of different economic size in 2010-2013

Wyszczególnienie/Specification	Razem/ Total	Wielkość ekonomiczna gospodarstwa [tys. euro]/ Economic size [thous. euro]					
		2-8	8-25	25-50	50-100	100-500	500 i więcej/ and more
Produktywność ziemi, pracy i aktywów/Productivity of land, labor and assets							
Produkcja ogółem na ha UR [zł]/Total output per ha UAA [PLN]	6189	4165	5117	6373	7526	9012	8 385
Produkcja ogółem na AWU ogółem [tys. zł]/Total output/total labour input in AWU [thous. PLN]	69,7	25,9	47,4	98,8	163,3	258,7	239,5
Produkcja ogółem na 100 zł aktywów ogółem [zł]/Total output per 100 PLN total assets [PLN]	19,0	11,5	14,4	17,9	21,5	33,3	54,3
Dochodowość ziemi, pracy i aktywów/The profitability of land, labor and assets							
Dochód ogółem na ha UR [zł]/Farm net income per ha UAA [PLN]	2099	1594	2096	2620	2942	2687	926
Dochód ogółem na 1 FWU tys. zł]/Farm net income per 1 FWU [thous. PLN]	25,4	10,2	20,5	44,8	80,7	167,1	388,1
Dochód ogółem na 100 zł aktywów ogółem [zł]/Farm Net Income per 100 PLN total assets [PLN]	6,4	4,4	5,9	7,4	8,4	9,9	6,0

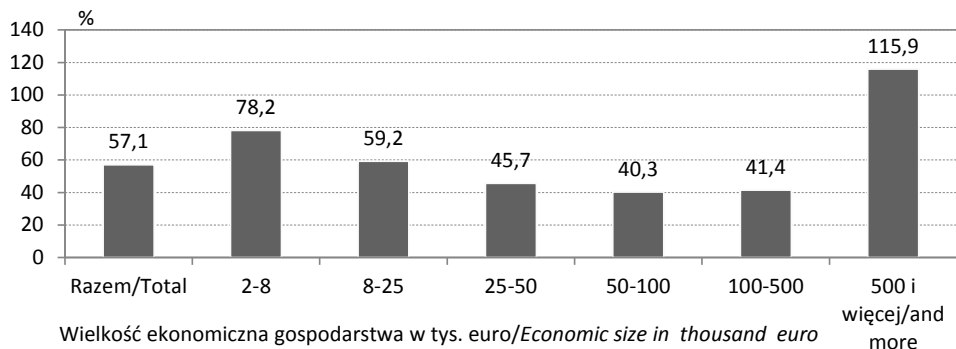
Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

25 tys. zł. W najmniejszych gospodarstwach było to tylko 10,2 tys. zł na FWU, a w małych – 20,5 tys. zł na FWU. Im większe ekonomicznie było gospodarstwo, tym wyższe było wynagrodzenie pracy własnej, najwyższe – w największych ekonomicznie bardzo dużych gospodarstwach (388,1 tys. zł/FWU). W przeciętnym gospodarstwie poziom dochodu w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną rodziny nie przekraczał parytetowego poziomu opłaty pracy własnej, odpowiadającego rocznej płacy netto w gospodarce narodowej³. Stanowił około 70% przeciętnego wynagrodzenia netto. Dochód na osobę pracy nieopłaconej przekraczający średnioroczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej uzyskały dopiero gospodarstwa o wielkości ekonomicznej powyżej 25 tys. euro SO, w grupie gospodarstw największych ekonomicznie był on wielokrotnie większy. W bardzo małych gospodarstwach stanowił on zaledwie 28% przeciętnego wynagrodzenia, natomiast w małych 56,6%. Ze 100 zł ulokowanych w aktywa przeciętne gospodarstwo uzyskało 6,4 zł dochodu. Wzrastał on wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw, z wyjątkiem największych ekonomicznie gospodarstw, w których był najniższy (tab. 4).

Dopłaty mają znaczący wpływ na wielkość dochodu. Dlatego analizowano udział salda dopłat i podatków do działalności operacyjnej w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego. W przeciętnym gospodarstwie wyniósł on 57,1%. Im większe ekonomicznie było gospodarstwo, tym mniejszy był udział salda dopłat i podatków w dochodzie (stanowił on w bardzo małych gospodarstwach ponad 78% dochodu, w małych ponad 59%, w średnio małych 45,7%, w średnio dużych 40,3% i w dużych 41,4%). Wyjątkiem były największe ekonomicznie gospodarstwa bardzo duże. W gospodarstwach tych relacja salda dopłat i podatków do działalności operacyjnej w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego przekroczyła 115%. Gdyby nie dopłaty nie byłoby dochodu. W wyniku tego największe ekonomicznie i obszarowo gospodarstwa, o kosztach produkcji przewyższających jej wartość charakteryzowały się najwyższą dochodowością pracy (rys. 1).

³ Zgodnie z komunikatami Prezesa GUS z 17 lutego 2012 roku, 18 lutego 2011 roku, 2013 roku, 2014 roku, przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej w latach 2010-2013 wyniosło 36 210,36 zł.

Rysunek 1. Udział salda dopłat i podatków do działalności operacyjnej w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeciętnym gospodarstwie o różnej wielkości ekonomicznej w latach 2010-2013
 Figure 1. The share of the balance of subsidies and taxes to operating in the income of the family farm in the average farm with different economic size in 2010-2013

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Podsumowanie i wnioski

Przeprowadzona analiza wykazała zróżnicowanie w zależności od wielkości ekonomicznej zarówno zasobów gospodarstw, relacji pomiędzy nimi, jak i intensywności prowadzonej produkcji oraz efektywności poszczególnych czynników produkcji. Wyjątkiem były największe ekonomicznie gospodarstwa. Sformułowano następujące wnioski:

1. Im większe ekonomicznie gospodarstwo, tym większymi zasobami ono dysponowało.
2. W miarę wzrostu wielkości ekonomicznej obszar UR w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną był większy, jednak zbliżony w gospodarstwach największych ekonomicznie – dużych i bardzo dużych. Największy majątek ogółem na 1 AWU miały duże gospodarstwa, majątek trwały oraz maszyny, urządzenia i środki transportu – średnio duże i duże. Im większe gospodarstwo, tym mniejszym dysponowało majątkiem ogółem i majątkiem trwałym w przeliczeniu na 1 ha UR, lecz większym majątkiem obrotowym.
3. Ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw wzrastała intensywność produkcji, wyjątkiem były bardzo duże gospodarstwa, które charakteryzowały się mniej intensywną produkcją niż gospodarstwa duże oraz kosztami produkcji przewyższającymi jej wartość.
4. Produktywność ziemi uzależniona była od intensywności produkcji. Im większe ekonomicznie było gospodarstwo, tym większą charakteryzowało się produktywnością ziemi, pracy i kapitału (z wyjątkiem gospodarstw bardzo dużych, w których produktywność ziemi i pracy były niższe niż w gospodarstwach dużych). Największą produktywnością zasobów charakteryzowały się duże gospodarstwa.
5. Dochodowość ziemi była mało zróżnicowana. Dochód w przeliczeniu na 1 ha UR nieznacznie wzrastał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw, z wyjątkiem gospodarstw dużych ekonomicznie, w których był on niższy niż w średnio dużych i bardzo dużych gospodarstwach, w których był najniższy.
6. Dochód uzyskany ze 100 zł aktywów wzrastał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw (z wyjątkiem bardzo dużych gospodarstw).
7. W latach 2010-2013 dochód wyższy od przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej uzyskiwały gospodarstwa powyżej 25 tys. euro SO, a najwyższy – gospodarstwa bardzo duże.
8. Wysoka dochodowość pracy w bardzo dużych gospodarstwach była efektem ponad 115-procentowego udziału salda dopłat i podatków do działalności operacyjnej w dochodzie. Natomiast w gospodarstwach pozostałych klas wielkości ekonomicznej im większe ekonomicznie gospodarstwo, tym mniejszy odnotowano udział salda dopłat i podatków w dochodzie.

Literatura

- Goraj L., Mańko S. 2009: *Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym*, Difin, Warszawa, 38, 191, ISBN 978-83-7641-006-7.
- Goraj L., Mańko S., Osuch D., Płonka R. 2011: *Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2010 roku. Część I. Wyniki standardowe*, IERiGŻ-PIB, Warszawa, ISBN 978-83-7658-292-4.
- Goraj L., Mańko S., Osuch D., Bocian M., Płonka R. 2012: *Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2011 roku. Część I. Wyniki standardowe*, IERiGŻ-PIB, Warszawa, ISBN 978-83-7658-320-4.
- Floriańczyk Z., Mańko S., Osuch D., Płonka R. 2013: *Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2012 roku. Część I. Wyniki standardowe*, IERiGŻ-PIB, Warszawa, ISBN 978-83-7658-449-2.
- Floriańczyk Z., Mańko S., Osuch D., Płonka R. 2014: *Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2013 roku. Część I. Wyniki standardowe*, IERiGŻ-PIB, Warszawa, ISBN 978-83-7658-542-0.
- Józwiak W., Niewęgłowska G., Krasowicz S., Mateńko K., Okularczyk S. 1998: *Pomiar wielkości ekonomicznej gospodarstw rolniczych*, Zag. Ekon. Rol., nr 4, 22-37.
- Klepacki B., Grontkowska A. 2007: *Ekonomika i zarządzanie przedsiębiorstwem w agrobiznesie*, Format-AB, Warszawa, 11-20, ISBN: 978-83-89184-22-1.
- Kulawik J. 2007: *Wybrane aspekty efektywności rolnictwa*, Zag. Ekon. Rol., nr 1, 3-16.
- Manteuffel R. 1979: *Ekonomika i organizacja gospodarstwa rolniczego*, PWRiL, Warszawa, 60, 265, ISBN 83-09-00029-4.
- Orłowska M.J. 2011: *Metody pomiaru potencjału produkcyjnego gospodarstw rolniczych*, Wyd. UTP, Bydgoszcz, 35, ISBN 978-83-61314-50-9.
- Orłowska M.J. 2014: *Regionalne zróżnicowanie potencjału oraz efektywności czynników produkcji gospodarstw rolniczych w Polsce w świetle FADN*, Roczn. Nauk. SERiA, t. XVI, z. 1, 163-169.
- Poczta W., Siemiński P. 2008: *Kierunkowe rozwiązania systemowe modelu płatności bezpośrednich z punktu widzenia interesu polskiego rolnictwa*, [w:] *Reforma Wspólnej Polityki Rolnej w kontekście potrzeb i interesów polskiego rolnictwa*, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej Departament Polityki Integracyjnej, Warszawa, 172-177, ISBN: 978-83-7567-035-6.
- Rychlik T. (red.). 1983: *Ekonomika rolnictwa*, PWRiL, Warszawa, 163-169, ISBN 86-09-00727-2.
- Tomczak F. 1984: *Czynniki produkcji rolniczej*, [w:] *Encyklopedia Ekonomiczno-Rolnicza*, PWRiL, Warszawa, 94-95, ISBN 83-09-00654-3.
- Tomczak F., Woś A. (red.). 1983: *Ekonomika rolnictwa. Zarys teorii*, PWRiL, Warszawa, 75-93, ISBN 83-09-00683-7.
- Woś A. (red.). 1996: *Agrobiznes. Mikroekonomika*, PWRiL, KEY TEXT, Warszawa, 43-66, ISBN 89-901665-3-4.
- Zegar J.S. 2011: *Dochody rolników po akcesji w Unii Europejskiej*, Raport „Realia i co dalej”, nr 4, 9-35.

Summary

The aim of the study was to compare the resources of production factors, the relationship between them and their effectiveness in farms of various economic size. Also, the intensity and the costs of production and the share of the balance of subsidies and taxes on income from the family farm were analyzed. Everything was based on information from the years 2010-2013 collected by the FADN. In years 2010-2013 the bigger the farm, it was characterized by higher productivity of land, labor and capital (with the exception of economically very large farms, in which the productivity of land and labor were lower than in large farms). With the increase of economic size profitability of the grounds increased (but economically large farms were slightly lower than the average large, the lowest – in very large) and the profitability of assets (the exception were very large farms-where it was the lowest). Income higher than the average net wage in the national economy gained farms who earned more than 25 thousand euro SO, the highest were in very large farms. High profitability of farm labor of very large farms was the result of an unjustified, more than 115%, of the balance current subsidies and taxes to farm net income. On the farms of the other economic size classes – the larger economically the farm was, the less characterized by the participation of the balance current subsidies and taxes to farm net income.

Adres do korespondencji
dr inż. Maria J. Orłowska

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy, Zakład Ekonomiki i Doradztwa w Agrobiznesie
85-225 Bydgoszcz, ul. Kordeckiego 20B/307, tel. (52) 340 80 25
e-mail: orjol@utp.edu.pl